

կատարելութեանը հասած է: Եւ Անթոնեւելոյ իր այս գործով, զէպ ի խաղաղ ու հաւասարակշիռ համաչափութիւնը կը յառաջադիմէ: Դէմքերու օրինակումին մէջ ազնուական պարզութիւն մը ունի Անթոնեւելոն, իսկ զգալի ձգտում մ'ալ՝ արտայայտչական զգայարանքներու (աչքերու և բերնի) գիծերը գաղափարականացնելու մէջ: Այս շրջանի երեք մեծ դիմանկարիչներն են՝ Ճիովաննի Փակ էյք, Բիերոյ տէրս Պրակչեպս և Աերոնկոյ տա Մեսսինա:

Առաջինը, իրականը լուսանկարչական

ճշտութեամբ կը նկարէ: Բիերոն, երկնա-կապոյտին վրայ մետալիոնի մը վայելչութեամբ ու շնորհքով կիսադէմքեր կը գծէ. իսկ Անթոնեւելոն կը դնէ զէմքը երեք չորրորդի վրայ, բնական ու բարոյական խառնուածք յատկանշող զլիսու և պարանոցի շարժման մեծ հոգ կը տանի, և մանաւանդ աչքի ու բերնի գաղափարային գիծերով կը յաջողի անհատական խոր դրոշմ մը տալ ենթակային: Իր ոճը զպրոց շինեց ու ինք Չորսհարիւրի խաւացի ամենամեծ դիմանկարիչն եղաւ:

(Շար.)

ԶԱՐԵՆ ՄՈՒԹԱՅԵԱՆ

ԱԻԱՆԴԱՎԷՊ ՄԸ ՍԵՒԱՆԻ ՎԱՆՔԻՆ ԱՆՑԵԱԼԷՆ

Սեւանի հարաւ-արեւելեան կողմը, բարձր ժայռի մը դառաթէն որ հոն կ'ամբառնայ, ԺԳ դարուն, առաջին անգամ, Առաքելոց վանքին արեւանները Շնորհաւոյն «Շնորհա մեղ Տէր» երկերոյն երգը երգած են հետեւեալ պատճառով:

Այդ դարուն՝ Լէզկիները սկսեցին ամէն կողմ յարձակել ու կողոպտել:

Սեւանի վանքն ալ կողոպտուեալ համար անոնք խորամանկութեամբ 40 արկղ կը շինեն և իւրաքանչիւրին մէջ կը դետեղեն մէկ մէկ զինուած լէզկի ու կը փակեն արկղները:

Երկու լէզկի, վաճառականի հազուադէպ, 40 արկղները կը բերեն վանք՝ ըսելով թէ լէզկիները փախած են և կը խնդրեն որ այս արկղները ժամանակ մը մնան հոն, մինչև որ անոնց ասպատակութիւնները վերջանան:

Միաբանութիւնը հաւատարմով այս խօսքերուն, կ'ընդունի երկու լէզկիներն ու արկղները: Ասոնց դիտաւորութիւնն է եղեր՝ դէշեր ատեն դադարի բանալ արկղները և 40 զինեալ լէզկիներն արձկելով՝ կտորելի Միաբանութիւնը և բոլորովին կողոպտել վանքը:

Բարեբախտաբար չեն յաջողիր:

Միաբանութեան վարդապետ մը՝ սենեկէն վաներ է փոքրաւորը՝ դասը շփոթանալուն համար: Փոքրաւորն ալ արկղներուն կողմն երթալով՝ մէկին վրայ նստած՝ կըզգայ վանքին հետ կը խաղայ եղեր՝ ասդին անդին դարձնելով զայն: Ու յանկարծ արկղին մէջէն ձայն մըն է որ կը զայն: «Վազըթ կելտի՞, չեզալը՞ մ» (ժամանակն եկաւ, լսուի): Փոքրաւորը շուտով վարդապետին քով կ'առնէ ելլելը: Փոքրաւորը շուտով վարդապետին քով կ'առնէ ելլելը: Փոքրաւորը շուտով վարդապետին քով կ'առնէ ելլելը:

Եւ երբ կը մօտենան նոյն արկղին՝ դարձեալ նոյն ձայնը կը լսեն: Այն ատեն կը բանան արկղը որուն

մէջ զինուած աւազակ մը կ'երեւի. իսկոյն սպաննելով անոր հաշիւը կը մարեն: Յետոյ միւս արկղները՝ առանց բանալու՝ յիշեալ ժայռէն լիճը կը զտրեն՝ դռնէն նախաթեմաբ երգելով: «Շնորհա մեղ Տէր է դէշերի զերկնային զխաղաղութիւն քո և պահեալ զմեզ ի պաւտրամաց թշնամուոյն ամենայաղթ զօրութեամբ սուրբ խաչի քո»: — Այսչափ՝ մեղի պատմուածքը: —

* * *

Այս աւանդավէպի մասին Հ. Աւերջան ալ կը խօսի իր «Սիւսակամ»-ին մէջ (Տե՛ս Սեւան, էջ 78), որ փոխանակ լէզկիի պարզապէս «բաւաճան ասպատակ» կը գործածէ, առանց մանրամասնութեանց իջնելու:

Սակայն գեղքի թուականն ու «Շնորհա մեղ Տէր» երգի հարցը իրականին մէջ շատ տարբեր է մեզի առաջ դրածէն՝ ինչպէս վերը տրինք:

Վասն զի, ինչպէս Հ. Աւերջան կը նկատէ, խոսքով Անձեւացիին - Կարեկացւոյն հօր օրով իսկ կար ալ աւանգութիւնը, որուն համար ան Ժամագրոց մեկնութեան մէջ կ'ախարհէ. «Գուք և մարդիկ անյազարար միշտ խոկան ի նենգել... որպէս և ի Սեւանայ կողմը դոյն յայտ է, վասն որոյ և զՆԵՐՍԱՍԻ (խմա՛ «Շնորհա մեղ Տէր») երգել՝ ի յայտնել բաւաճանող թշնամուոյն» ասելով: «Չխորհուրդն զոր խորհիք՝ խափանել Տէր» են: Աւերջան կ'աւելցնէ. «Անրկբայ թուրք գեղքը, այլ հանգամանք և ժամանակն անստոյգ»:

Սխալ է հետեւաբար Շնորհաւոյն ընծայել «Շնորհա մեղ Տէր»-ը որ Եսայիայ Բ. 9 են. համարները յարաբարութիւնն է և դոյութիւն ունէր արդէն Ժ. դարուն. ինչպէս տասնկերէն խօսքերու այդ ձեւն ալ յայտնի է որ հին լէ:

ԽՄՐ.

ԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՄՈՒՐԱՊԻԻ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔԸ

«ՕՐԷՆՔՆԵՐ՝ ԶՈՐՍ ՀԱՍՏԱՏԵՑ ՀԱՄՄՈՒՐԱՊԻ, ԱՐՔԱՅՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆ»

(Համեմուրապիի օրէնքներուն թարգմանութիւնը եւ համեմատական օրէնքներ Ս. Գրոց մէջ)

ՊԱՐՁ ԵՒ ՍՐԲԱՊԻՂՄ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿՈՐՍՈՒԱՄ ԻՐԵՐ

պիտի վերստանայ իր վճարած գրամը՝ ծախողին տունէն:

8. — Եթէ մէկը եզ մը, խոյ մը, էշ մը, խոզ մը կամ նաւակ մը գողցած է տաճարէն կամ պալատէն, անոր արժէքին երեսնապատիկը պիտի վճարէ, և եթէ ազատագրեալ մըն է արժէքին տասնապատիկը պիտի վճարէ, և եթէ վճարելիք չունի պիտի սպանուի:

(Եթէ տացէ որ ընկերի իւրում էշ կամ եզն կամ ոչխար կամ այլ ինչ անասուն ի պահեստ, և բեկցի կամ մեռցի կամ գերի վարեցի, և ոչ որ գիտացէ, երդումն Աստուծոյ լիցի ի մէջ երկոցուն, եթէ նենգանօք ինչ չիցէ գնացեալ ամենեւին ընդ աւանդ ընկերի իւրոյ, ապա յանձն առցէ տէր նորա, և մի տուժեցի:

Ելից. ԻԲ. 10-11

Իսկ եթէ որ տացէ ընկերի իւրում արծաթ կամ այլ ինչ կարասի զիւր յաւանդ, և գողանայցի ի տանէ առնն, եթէ գտցի որ գողացան՝ կրկին տուժեցի:)

(Իսկ եթէ գողացցի որ արջառ, կամ ոչխար, և սպանցէ կամ վաճառեցցէ, հինգ արջառ ընդ արջառոյն տուժեցցի, և չորս ոչխար ընդ ոչխարին:

Իսկ եթէ յական գտանիցի գող... և ոչ ինչ գտանիցի նորա (հատուցանել) վաճառեցցի փոխանակ գողութեանն իւրոյ: Իսկ եթէ ըմբռնեցցի և գտցի ի ձեռին նորա գողոնն՝ յարջառոյ, և յիշոյ մինչև ցոջխար կրկին տուժեցցի: Ելից ԻԲ. 1-4.)

10. — Եթէ գնողը չէ բերած իրեն վաճառողն ու գնման վկաները, մինչ տէրը իրենները բերած է, որոնք իր առարկան կը ճանչնան, այն ատեն գնողը կը նկատուի որպէս գող և մահու արժանի կը դատուի: Տէրը պիտի վերստանայ իր կորուսած իրը:

11. — Իսկ եթէ տէրն է որ չէ բերած վկաները որ իր առարկան ճանչնան, այն ատեն անի նենգամիտ է, և անարդար կերպով զրպարտած է, մահապարտ է:

12. — Եթէ՛ մինչ այդ՝ վաճառողը մեռնի, գնողը վաճառողին ինչքերէն իր պահանջածին հնգապատիկը պիտի առնէ:

13. — Եթէ ասի չի կրնար դիւրաւ իրեն վկայ գտնել, դատաւորը անոր վեցամսեայ ժամանակ կը սահմանէ. եթէ երեքը այս միջոցն ալ անցնի և դեռ մէջտեղ չբերէ իր վկաները, անի չարամիտ է, նովին իսկ գործով դատապարտուած է:

14. — Եթէ մէկը տղայ մը գողնայ՝ մահապարտ է:

9. — Եթէ մէկը որ առարկայ մը կորսնցուցած է՝ գայն յետոյ ուրիշի մը քով գտնէ. — Եթէ կորսուած իրը գտնողն ըսէ՝ այսինչը գայսինձի ծախեց և ես գայն ստացայ վկաներու ներկայութեան, և միւս կողմէն տէրն ալ ըսէ թէ՛ ես վկաներ պիտի կանչեմ որ իմ առարկաս պիտի ճանչնան, — այն ատեն գտնողը պէտք է մէջտեղ կանչէ իրեն վաճառողը, և գնումի վկաները: Տէրն ալ որ իր կորուսած առարկան կ'ուզէ՝ պէտք է բերէ վկաներ որ ճանչնան իր կորուսած առարկան, դատաւորը պիտի քննէ անոնց վկայութիւնը, ամէնքը պիտի խոստովանին Աստուծոյ առջև ինչ որ գիտեն, և վաճառողը իբրև գող պիտի նկատուի և մահապարտ պիտի դատուի: Տէրը իր առարկան պիտի վերստանայ և գնողը

(Որ ոք գողացցի յորդոյն ի սրայելի և վաճառեսցէ զնա, և գտցի առ նմա, մահու մեոցի):

15. — Եթէ մէկը օգնէ որ այր կամ կին գերի մը փախչի պալատէն (թագաւորին) կամ ազատագրեալի մը տունէն, մահապարտ է:

16. — Եթէ մէկը իր տան մէջ պատսպարէ այր կամ կին գերի մը որ պալատէն (թագաւորին) փախած է, կամ ազատագրեալի մը տունէն, և հազարապետի հրամանին վրայ զանոնք չ'արձակեր, պատսպարող տանտէրը մահապարտ է:

17. — Եթէ մէկը փախստական գերիներ բռնէ և տիրոջը տանի, ասի (տէրը) անոր պիտի նուիրէ երկու սիկլ արծաթ:

(Մի՛ մատնեսցես զծառայ՝ տեառն իւրում, որ յաւելուցու քեզ ի տեառնէ իւրմէ: Բ. Օր. ԻԳ. 16.)

18. — Եթէ այս գերին իր տիրոջը անունը ծածկէ, պէտք է (բռնողը) զանի պալատ տանի, ուր պիտի հարցաքննուի և յետոյ իր տիրոջ յանձնուի:

19. — Եթէ յայտնուած է որ մէկուն քով գերի մը կայ (փախստական) և բռնողը կ'ուզէ զանի թաքցնել իր տան մէջ, մահապարտ է:

20. — Եթէ բռնողին ձեռքէն գերին փախչի, պէտք է երզնու Աստուծոյ անունով տիրոջ առջեւ, և այսպէս անպարտ կը մնայ:

ԱԻԱՐ, ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԻԱԶԱԿՈՒԹԻՒՆ

21. — Եթէ մէկը տան պատը խորտակէ, պիտի սպանուի և թաղուի պատառուածքին դիմաց:

(Եթէ յական գտանիցի զող, և խոցեալ մեռանիցի, չէ այն նմա ի սպանութիւն. ապա եթէ արեւն ի վերայ նորա ծագիցէ, մահապարտ է, փոխարէն մեոցի [հարկանսն...]: Ելից ԻԲ. 2.)

22. — Եթէ աւագակը իր չարագործութեան վրայ բռնուի՝ մահապարտ է:

23. — Եթէ աւագակը պրծի, կողոպտուած մարդը պիտի յայտարարէ Աստուծոյ առջեւ իր կորուսածները, և իր քաղաքակիցներն ու մերկայ տեղացիները ուր կողոպտուան եղած է՝ պիտի հատուցանեն:

24. — Եթէ գողցուածը մարդ է, քաղաքն ու երկիրը արծաթ մնաս մը պիտի վճարեն:

25. — Եթէ տուն մը հրդեհ առնէ, և մարե-

լու եկողներէն մին աչք տնկէ և գողնայ տան բարիքներէն՝ պիտի ձգուի նոյն կրակին մէջ:

ԱՐՔՈՒՆԻ ԵՒ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

26. — Եթէ պաշտօնեայ մը կամ ոստիկան մը խուճերի մը հետ պետութենէն տեղ մը զրկուի, և ինք չ'երթայ, այլ վարձքով իր տեղը ուրիշ մը դնէ, այս պաշտօնեան կամ ոստիկանը մահապարտ է, զինքը փոխանորդողը իր տան պիտի տիրանայ:

27. — Երբ պաշտօնեայ մը արքունի բերդերն երթայ, և իր ազարակին կամ պարտէզին հոգատարութիւնը ուրիշի մը յանձնուած է, երբ տուն դառնայ՝ իսկոյն ինքը պիտի ստանայ մահապարտութիւնը:

28. — Եթէ պաշտօնեայ մը կամ ոստիկան մը որ արքունի բանակը կը մեկնի, զաւակ մ'ունի որ կրնայ մատակարարել, ասոր պիտի յանձնէ ազարակն ու պարտէզը, և ասի իր հօր համար պիտի աշխատի:

29. — Եթէ տղան շատ փոքր է, իր պարտէզին և ազարակին երրորդ մասը կնոջ պիտի տայ որ տղան մեծցընէ:

30. — Եթէ պաշտօնեայ մը կամ ոստիկան մը իր պաշտօնի առաջին օրէն իսկ երեսի վրայ թողած է իր ազարակները, անտեսեր է իր պարտէզն ու տունը, և եթէ իրմէ վերջ ուրիշ ու օգտագործեր է իր ազարակները, պարտէզն ու տունը երեք տարի, եթէ տէրը դառնայ և ուզէ նորէն մշակել իր ազարակները, պարտէզն ու տունը, ատոնք իրեն պիտի չ'զբառուին, այլ պիտի շարունակէ ան որ իր բացակայութեան օգտագործեց:

31. — Իսկ եթէ միայն մէկ տարի անմշակ թողած է, իր վերադարձին իրեն պիտի տրուին ազարակ, պարտէզ և տուն և ինք պիտի մահապարտէ զանոնք:

32. — Եթէ պաշտօնեայ մը կամ ոստիկան մը ծառական մը զինքն ազատէ ու հայրենիք դարձնէ, եթէ կարողութիւն ունի վճարելու իր փրկագինը՝ ինքզինք պիտի ազատէ վաճառականի նէն. իսկ եթէ դրամ չ'ունի իր փրկագինին համար, զինք պիտի ազատէ իր քաղաքի տաճարը (տաճարին դրամը), և եթէ տաճարն ալ բռնուի, զինք պիտի ազատէ արքունիքը:

Իր ազարակները, պարտէզը և իր տունը էն կրնար գործածուիլ որպէս փրկագին:

33. — Եթէ քաղաքապետ մը կամ կուսակալ մը որ իրեն ենթակայ պաշտօնեաներ ունի, զանոնք փոխանակէ վարձկաններով, մահապարտ է:

34. — Եթէ (վերինը) պաշտօնէի մը ինչքերը գրաւէ, վնասէ անոր, շահագործէ անոր ծառայութիւնը, և բռնութեամբ զանի դատաստանի կանչէ, տիրանայ պաշտօնեաներու արքունի հասոյթին, մահապարտ է:

35. Եթէ մէկը պաշտօնեայ մը զնէ եզներն ու խոյերը, զորս թագաւորը սովոր է տալ պաշտօնեաներուն, գնողը իր դրամը կը կորսնցնէ:

36. — Պաշտօնեայի մը, ոստիկանի մը, հարկահանի մը ազարակը, պարտէզը և տունը անձեռնմխելի են:

37. — Հետեւաբար եթէ մէկը զներ է պաշտօնեայի մը, ոստիկանի մը կամ հարկահանի մը ազարակները, պարտէզը կամ տունը, պիտի կորուի տախտակը (հաշուեգիրը) և ան իր դրամը պիտի կորսնցնէ: Ազարակ, պարտէզ, տուն՝ տիրոջ պիտի վերադառնան:

38. — Ուտի պաշտօնեայ, ոստիկան կամ հարկահան չ'են կրնար անցնել իրենց կնոջ, կամ աղջկան ոչ ազարակ, ոչ պարտէզ կամ տուն, և ոչ իսկ պարտքի մը փոխարէն:

39. — Բայց կրնան փոխանցել իրենց կնոջ կամ աղջկան ազարակի, պարտէզի կամ տան մը սեփականութիւնը եթէ ատոնք իրենք գնած են և իրենցն է. կրնան նաև զանոնք տալ պարտքի փոխարէն:

40. — Վաճառական մը (կամ պարտատէր մը) կամ ուրիշ պարտք մը երաշխաւորելու համար, նա կրնայ ծախել ազարակը, պարտէզն ու տունը, և գնողը կրնայ օրինաւոր կերպով մշակել ազարակը, պարտէզն ու տունը:

41. — Եթէ մէկը ցանկապատ քաշեր է պաշտօնեայի մը, ոստիկանի մը և կամ հարկահանի մը ազարակներուն, պարտէզին և տան, և ինք հայթայթեր է անոնց ցիցերը, պաշտօնեայ, ոստիկան կամ հարկահան կրնան տէր ըլլալ իրենց ազարակներուն, պարտէզին և տան, բայց պէտք են հատուցանել իրենց համար հատուցուած ցիցերուն փոխարժէքը:

ՄՇԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

42. — Եթէ մէկը երկիր մը կը վարձէ մշակելու և ցորեն չ'արդիւնաւորեր, դատաստանի պիտի կանչուի երկիրը չ'աշակելուն համար եւ տիրոջ պիտի հատուցանէ դրացիին մուտքին չափ:

43. — Եթէ անհոգութեամբ է որ ազարակի մշակութիւնը զանց ըրած է, տիրոջ պիտի տայ

դրացիին ցորենի մուտքին համեմատ և տիրոջ պիտի վերադարձնէ ազարակը զոր չէր մշակած, յետ զայն հերկելու, տափնելու և ցանքի պատրաստելու:

44. — Եթէ մէկը երեք տարուան համար վարձու առած է անմշակ ազարակ մը զայն հերկելու համար և անհոգութեամբ անմշակ թողած է, չորրորդ տարին զայն տիրոջ պիտի դարձնէ՝ յետ զայն հերկելու, տափնելու և ցանքի պատրաստելու, և տիրոջ պիտի տայ տասը կուր՝ ցորեն իւրաքանչիւր տասը կանի՝ համար:

45. — Եթէ մէկը որոշեալ սակով վարձու տայ իր ազարակը, և յետ իր բաժինն առնելու փոթորիկը ողողէ և աւերէ հունձքը, կորուստը վարձուորինն է:

46. — Եթէ տէրը դեռ չէ առած իր կանոնական բաժինը, ըլլայ կիսուակէսի, ըլլայ մէկ երրորդի պայմանով վարձու տուած իր ազարակը, պէտք է որ ազարակին մէջ մնացած ցորենը համեմատական կերպով բաժնէ: (Մննդ. ԽԵ. 24):

47. — Եթէ վարձուոր մը առաջին տարին չ'կարենալով գրաւել իր վարձու առած հողը, ուրիշի մը կը յանձնէ զայն մշակելու, տէրը չի կրնար զանի դատապարտել, բայց քանի որ իր արտը մշակուած է, հունձքի ժամանակ կրնայ արտը մշակուած է, հունձքի ժամանակ կրնայ արտը մշակուած է, հունձքի ժամանակ կրնայ արտը մշակուած է:

48. — Եթէ մէկը իր վարձուորին քով վարկ ունի (փոխառութեամբ) և փոթորիկը ազարակը կ'ողողէ, արտն և հունձքը կը տանի, կամ երաշտը ցորեն չի բուսցըներ, վարձուորը այն տարին ցորեն պիտի չ'տայ պարտատիրոջ՝ տախտակը պիտի թրջէ շուրին մէջ և այն տարին ոչ մէկ շահ պիտի վճարէ (տախտակը դաշնագիրն է, և թրջելը կը նշանակէ թէ դաշինք չ'ունի, և թրջելը կը նշանակէ թէ դաշինքը ի գօրու չէ այն տարին. ինչպէս կը խորքը ի գօրու չէ այն տարին):

49. — Եթէ մէկը վաճառական է մը դրամ առնէ և փոխարէն անոր տայ ցորեն կամ սեւամ (սոսամ) ցանուած ազարակ մը և ըսէ. «Մշակել տուր ազարակը, հնձէ և սու հասած ցորենը կամ սեւամը». երբ վարձուորը ցորեն կամ սեւամ մշակէ, հունձքի ժամանակ ազարակին տէրը պիտի առնէ եղած ցորենը կամ սեւամը և վաճառականին ցորեն պիտի տայ անկէ շաւ առած դրամին փոխարէն, եթէ հարկ է հով առած դրամին վարձուորին ապրուստին համար: (պիտի տայ) վարձուորին ապրուստին համար:

1. Տարողութեան չափ (տես քո՛ւ՝ Աւետարանին մէջ).
2. Տարածութեան չափ (երկր.):

